

Boverket
registraturen@boverket.se

Yttrande

Datum 2024-09-xx

Klassificering 1.5.2

Dnr RAÄ-2024-1936

Ert datum 2024-06-19

Er beteckning 4121/2024

Avdelning Kulturmiljöavdelningen

Enhet Enheten för
bebyggelseutveckling

Yttrande gällande överklagan av länsstyrelsen i Dalarnas läns beslut om upphävande av bygglov för tillbyggnad av komplementbyggnad, Vattnäs 98:4, Mora kommun

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet anser att den tillbyggnad som det beviljade bygglovet medger innebär att påtaglig skada på riksintresset för kulturmiljövården uppstår då riksintressets uttryck byklunga med månghussystem förvanskas genom att den äldre gårdsbildningens uthusstruktur förändras och blir svår att förstå och uppleva. Tillsammans med de förändringar som redan har skett i byn leder det till att påtaglig skada uppstår.

Ärendet

Boverket har begärt in yttrande från Riksantikvarieämbetet gällande ovan rubricerade ärende.

Riksantikvarieämbetet har besökt platsen den 12 augusti 2024.

För det område där den aktuella fastigheten ligger har Länsstyrelsen i Dalarnas län fattat beslut om prövning av lov och förhandsbesked enligt 11 kap. 12 § PBL den 1 december 2022. Anledningen till beslutet var att länsstyrelsen ansåg att kommunen beviljat bygglov som inte alltid tagit hänsyn till områdets kulturvärden och därmed inte tagit tillräcklig hänsyn till riksintresset för kulturmiljövården Orsasjön [W 77] och att den kumulativa effekten av detta kan leda till att riksintressets värden påtagligt skadas.

Länsstyrelsen har den 22 april 2024 upphävt det beslut om bygglov till tillbyggnad som Mora kommun fattade den 12 mars 2024. Länsstyrelsen motiverar sitt beslut med att byggnaden omfattas av förvanskningförbudet 8 kap. 13 § PBL då byggnaden ligger inom ett riksintresseområde för kulturmiljövården. Vidare anför Länsstyrelsen att aktuella fastigheten ligger inom byklungan Näset och att den är

Riksantikvarieämbetet

Box 1114
621 22 Visby

Tel 08-5191 8000

E-post registrator@raa.se

Org.nr 202100-1090

Bankgiro 5052-3620

väl synlig från Vattnäs bygata. Tillbyggnaden kommer delvis placeras längs fasaden till en äldre, timrad bod. Den föreslagna tillbyggnaden kommer att förvanska gårdens månghussystem och då den inte anpassas till den befintliga byggnaden gällande placering och anslutning uppstår påtagligt skada på riksintresset.

Utöver handlingarna som Boverket har översänt har Riksantikvarieämbetet även tagit del av *Översiktsplan Mora* antagen 2006 och aktualitetsförklarad 2017.¹

Bakgrund

Det nu aktuella bygglovet gäller en 29 kvm stor carport med lertegelklätt pulpettak, faluröda träpanelklädda fasader mot söder och öster samt öppna sidor mot norr och väster. Tillbyggnaden är belägen centralt i byklungan Näset i byn Vattnäs i anslutning till en yngre och en äldre uthusbyggnad.

Fastigheten ligger inom riksintresseområde för kulturmiljövården Orsasjön [W 77] (delen i Mora socken) med följande motivering och uttryck:

Motivering:

Centralbygd med tätt fornlämningsbestånd, kärnområde för jordbruksbygden vid Orsasjön och Siljan. (Fornlämningsmiljö).

Uttryck för riksintresset:

Koncentration av gravfält och ensamliggande eller i grupper belägna gravar från vikingatiden. Omfattande lämningar efter lågteknisk järnhantering. Vattnäs by med tre byklungor och gårdar med intakt månghussystem, och väl hävdad odlingsmark i slutningen mellan bybebyggelsen och sjön.

I översiktsplanen *Översiktsplan* utgör området BS område BS 2 Vattnäs. Där anges att tillkommande bebyggelse ska anpassas till landskapsbilden och att det är väsentligt att byn även fortsättningsvis kan uppfattas som en tydligt urskiljbar enhet samt att den omgivande odlingsmarken bevaras. Tillkommande bebyggelse bör prövas med stor omsorg.

I området har byggelse tillkommit söder om Vattnäs byväg och även inom byn har nya byggnader uppförts i form av såväl bostadshus som komplementbyggnader. Det är dock, enligt Riksantikvarieämbetet, fortfarande möjligt att förstå och uppleva klungbyn och det månghussystem som alltså präglar den.

¹ Översiktsplan Mora, 2006

Den aktuella fastigheten utgörs av ett bostadshus och flera komplementbyggnader/ekonomibyggnader och tillhör den äldre delen av byn belägen norr om byvägen. Gårdsbebyggelsen utgörs av äldre uthus men det har även tillkommit ny bebyggelse och förändringar inom fastigheten. Bland annat har en av de två byggnader som den aktuella carporten ska anslutas till, uppförts efter 2010.²

Även om tillbyggnaden endast ansluter direkt till en yngre uthusbyggnad kommer den, enligt Riksantikvarieämbetet, att visuellt påverka även en intilliggande äldre, kulturhistoriskt värdefull timmerbyggnad. Tillbyggnaden kommer att vara väl synligt från Vattnäs byväg som sträcker sig söder om byn och fastigheten Vattnäs 98:4.

Bedömning och synpunkter gällande påverkan på riksintressets uttryck

Som framgår av Riksantikvarieämbetets yttrande gällande Vattnäs 77:2, (dnr RAÄ-2023-3047, 2024-02-01) delar inte Riksantikvarieämbetet länsstyrelsens uppfattning att all bebyggelse inom ett riksintresseområde för kulturmiljövården alltid är att betrakta som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Detta gäller endast om t.ex. samtliga byggnader har pekats ut eller på annat entydigt sätt ingår i anspråktagandet. Byggnaderna kan i och för sig vara kulturhistoriskt värdefulla men när det gäller ett riksintresse är det alltid påverkan på riksintressets motiv och uttryck som bedöms.³ Riksantikvarieämbetets yttrande avser det beslutade bygglovens påverkan på riksintresset för kulturmiljövården Orsasjön [W77], i Mora kommun och någon bedömning av förvanskning av andra värden än de kulturhistoriska som omfattas av riksintresseanspråket har inte gjorts.

Det av riksintressets uttryck som är relevant i detta sammanhang är "Vattnäs by med tre byklungor och gårdar med intakt månghussystem".

Även om bebyggelse med varierande grad av anpassning och hänsyn till den kulturhistoriska värdefulla bymiljön har tillkommit, bedömer Riksantikvarieämbetet att månghussystemet fortfarande är avläsbart. Den bebyggelse som redan har tillkommit och de förändringar som har skett på den aktuella fastigheten gör dock att miljön är mycket känslig för ytterligare förändringar.

² Google maps, Street View, [83 Vattnäs byväg – Google Maps](#), hämtat 2024-08-27.

³ Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken: Handbok (2014), Riksantikvarieämbetet, s 64

Den föreslagna tillbyggnaden kommer, av handlingarna att döma, att delvis skymma den äldre timmerbyggnaden och vara väl synlig från Vattnäs byväg.

Riksantikvarieämbetets handbok *Kulturmiljövårdens riksintressen* anger att det centrala för bedömning av påverkan på riksintressanta kulturmiljöer är landskapets fortsatta läsbarhet. Vid bedömning av en åtgärds påverkan är det avgörande i hur hög grad platsen fortsatt kommer att karaktäriseras av eller kunna återspegla riksintressets kulturhistoriska sammanhang.⁴ Moderna inslag i en miljö behöver inte leda till att miljön är mindre känslig för ytterligare förändring. Om tidigare förändringar har påverkat riksintressets läsbarhet negativt bör dock dessa förändringar vägas in i bedömningen då de tillsammans kan leda till kumulativ påtaglig skada uppstår.

Riksantikvarieämbetet delar länsstyrelsens bedömning att området är känsligt för förändring i form av tillkommande bebyggelse. Riksantikvarieämbetet bedömer att även om byggnaden är öppen på två sidor och uppförs i traditionella material så kommer den att minska förståelsen för den äldre timmerbyggnadens roll som en del i månghussystemet och därmed skada riksintressets uttryck. Genom sin storlek och utbredning framför de två befintliga bodarna kommer den att påverka gårdsmiljön negativt. Tillbyggnaden medför, sammantaget med tidigare utförda ändringar i området, en skada på riksintresset som, enligt Riksantikvarieämbetets bedömning, blir påtaglig om bygglovet inte upphävs.

Detta beslut har fattats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av utredaren Eva Dahlström Rittsél. Även enhetschefen Christian Runeby och handläggaren Johan Aspfors har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet signeras digitalt och saknar därför underskrifter.

⁴ Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (2014) s. 52–55.